

erklaring, verd over bepaalde den. Nog 2; ze gaf syteriaang- omtrent itelijk het mijnd. De oorgond, worden houd van was; en een af te het eind- geoorloofde Confessie waardoor destinatie ond niets e kerken- samen-

sche Kerk het minste et besluit erk werd. Lets van de Veree- beginnsel s prijs te

Kerk een oude be- et steeds wording en de be- leze groep werd dit is enkelen de Synode arden 27 t met de titueerden g van de

rije Kerk was verre hun geen algemeen e en ker- barnhar- eenvou- rit lig een haans door ndsen en Kerk aan a en de vrijwillige erug ont-

nsch

doos heir te bloote men, ook ze aarde menschen goed be-

ie of ver g schitte- op elkaar reg en in lks te on- vaarop de

igen geen men zich en vaak heft men d. Welk t wil op- taal overal alsof on- werelden ht met de j wie het taire ken-

akkelijk een kind ren toch scheiden, die het zich be- stralen e. om fien. On oeten ze toestand aan. En g levend bliek op en hitte mogelijk a zelfs de s zouden

n licht moeten een ver- ts heeft. op dit pectraal- lyse is woórdat voor de

t, wangs- geslepen e regen- ebrokken kleuren inkomen ontstaan, kristal pectrum

P. S. Van een drietal lezers ontvingen wij brieven met opmerkingen over onze artikelen, die wij gaarne ook willen beantwoorden. Het eerste schrijven is van Dr. Offringa uit Axel:

Mijnheer de Redacteur!

Met bijzondere belangstelling heb ik tot dus ver de beschouwingen gevolgd van den geleerden schrijver der artikelen: „De plaats van den mensch in het heelal”. Toch veroorloofte mij een enkele opmerking, waar hij schrijft dat het menschelek lichaam bestaat uit „een ontelbaar aantal kleine deelen die nooit in rust zijn, maar altoos veranderen, afsterven en door nieuwe worden vervangen. Met een verwijzing naar nagels en haar, waar die afsterving duidelijk is, beweert dan de schrijver dat zulks in heel het menschelek lichaam plaats heeft. „Geen enkel deel is gelijk aan wat het voor jaren was, het proces van afsterving en vernieuwing gaat altijd door. Daarop berust de noodzakelijkheid der voeding.”

De geleerde schrijver van genoemde artikelen houde mij ten goede wanneer ik hem als medicus er op wijst, dat wat hij hier verkondigt niet in alle deelen overeenkomt met wat de physiologie ons leert. Zeker, afsterving en vernieuwing van lichaamscellen heeft plaats, vooral aan huid en haren. Maar voor de andere lichaamscellen geldt dat lang niet in die mate. Hier is de stofwisseling niet evenredig met de caldestructie. Men heeft dit vroeger wel gemeend en gezegd: het lichaam bouwt op en breekt evenveel af. Maar dat is onjuist.

De cellen zijn veel stabielcr dan men vroeger meende. De omzetting van stof geschiedt niet door caldestructie, maar door celwerkzaamheid. De cellen blijven daarbij wat ze zijn. Onze voedingsstoffen behoeven dus niet omgezet te worden in bestanddeelen van de cel zelf, in protoplasma. Ze worden omgezet door de cellen, na dat ze in opgelosten toestand aan de weefsels zijn toegevoerd. Die omzetting is noodig voor onze dageliksche arbeid, voor de ontwikkeling der noodige energie.

Onze voeding is dus noodzakelijk niet in de eerste plaats om afgestorven en vernietigde lichaamscellen wederom op te bouwen, maar vóór alles om ons het noodige arbeidsvermogen, voldoende energie toe te voeren. Eerst daarna om verlies van lichaamsbestanddeelen aan te vullen.

Hierop te wijzen, mijnheer de Redacteur, was het doel van dit schrijven.

Voor diepere physiologische beschouwingen, hoe interessant ook, leent zich *De Heraut* niet. U dankend voor de verleende plaatsruimte met verschuldigde gevoelens van hoogachting.

Uw trouwe lezer
Dr. R. P. OFFRINGA, HZ., Art.
Axel, 13 Nov. 1904.

Voor deze nadere inlichtingen zijn wij dankbaar. Intusschen doet dit tot het aangevoerde argument niets toe of af. In elk geval staat het vast, dat een levend organisme voortdurend voeding noodig heeft, en, waar dit voedsel ontbreekt, ook het leven geen stand kan houden. Toch schijnt ons de geachte schrijver niet geheel juist weer te geven het tegenwoordige standpunt der wetenschap. In het *Lehrbuch der Zoologie* van Dr. Richard Hertwig, 6e Auflage, Jena, 1903 wordt p. 86 het algemeene begrip van voeding aldus omschreven: „Bij iedere arbeidsverrichting worden organische verbindings geyoxydeerd of zooda als men het noemt verbrand. Verbindingen, die bijzonder rijk zijn aan koolstof en betrekkelijk arm aan zuurstof en bovendien ook waterstof, meest ook stikstof en zwavel bevatten, worden door het toetreden van zuurstof ontbonden in koolzuur, water en andere stikstof bevattende oxydatie producten, zooda als urinstof, urinezuur enz. Zal het evenwicht in de stofwisseling verkegen worden, dan moet niet alleen de onbruikbaar geworden stof verwijderd worden, maar ook aan de weefsels vergoeding geleverd worden voor het verbruikte materiaal van zuurstof en koolstofrijke verbindings.” Hier wordt dus uitdrukkelijk gezegd, vooreerst dat de organische verbindings oxydeeren of verbranden en dan verwijderd moeten worden, niet alleen van huid, haar en nagels, maar van heel het lichaam; en ten tweede dat de voeding dient om een vergoeding (Ersatz) te geven voor deze verbruikte verbindings. In hoofdzak dus hetzelfde wat ook door ons was beweerd. Wij stemmen echter Dr. Offringa gaarne toe, dat een blad als *de Heraut* zich niet leent om dieper op deze quaestie in te gaan.

Een tweede opmerking ons gemaakt was, deze, dat door ons de onbewoonbaarheid van de planeet Venus was aangeoond o. a. op grond, dat Venus niet, evenals de aarde, gedurende 24 uur om haar eigen as draait, maar hierover een jaar doet, zoodat op de eene zijde van de planeet het altoos dag en op de andere zijde het altoos nacht is. Onze lezer wijst er ons op, dat in de gewone handboeken over astronomie het tegenwoordig staet; zelfs stelt men meestal, dat de rotatieperiode van Venus 23 uur en enkele minuten duurt. Ook ons was het niet ontgaan, dat de voorstelling van den heer Wallace op dit punt niet overeenkwam met hetgeen de astronomen tot voor korten tijd leerden. Toch bleek de heer Wallace nauwkeurig te zijn ingelicht. In de *Populaire Astronomie* van Newcomb Engelmann p. 536 staat letterlijk: „Nieuwdering hebben die zorgvuldigste Beobachtungen Schiaparelli's, so wie eine Discussion aller altern Beobachtungen diesen berühteten Astronomen zu dem Resultate geföhrt, dass auch Venus, ebenso Merkur, eine Rotationszeit gleich ihrer Umlaufzeit, also gleich 225 Tagen besitzen.” Wel voegt de bewaker er aan toe, dat deze langzame omwenteling van Venus nog niet tot zulk een graad van zekerheid verheven is als bij Mercurius, maar er was voor ons geen reden, om daarom af te wijken van de voorstelling van den heer Wallace.

Terwijl eindelijk een derde lezer ons vraagt, hoe de berekening, dat het licht van den melkweg, naar een zeer gematigde opgave, 7000 jaar noodig heeft om de aarde te bereiken, te rijmen is met hetgeen de Schrift ons leert, dat de aarde eerst 6000 jaar zou bestaan. De moeielijkheid, die

hierin ligt, geven wij grif toe. Ze schuilt niet daarin, dat tusschen beide getallen een verschil ligt van duizend jaar, want dat zou gemakkelijk genoeg zijn te vereffenen, maar wel daarin, dat de melkweg niet eerst nu is zichtbaar geworden, maar reeds bij de oudste cultuurvolkeren bekend was. Hoe deze moeielijkheid op te lossen is, kan hier niet met enkele woorden worden uiteengezet. Alleen dit willen we opmerken, dat 1° het door ons genoemde getal van 7000 lichtjaren niet meer is dan een gissing en volstrekt geen zekerheid heeft; 2°, dat dit getal wel dient om den afstand uit te drukken van den melkweg tot de aarde, maar daarom nog niet zeggen wil, dat het licht van den melkweg eerst 7000 jaar na de schepping der aarde bereikt heeft.

Officiële Berichten.

ZENDING.

De Deputaten der Generale Synode voor de Zending deelen mede, dat de heer D. Koelewijn, Hoofd der Christ. School te Koog a/d Zaan, de benoeming tot Directeur der Keuchenius School te Jorj's, heeft aangenomen.

Namens hem,
J. HANTJA,
h. v. Scriba.

Stenwijk, 28 Nov. '04.

Noord-Holland boven het II.

Bracht de Geref. kerk van Zunderdorp vóór enkele dagen de goede tijding van het in gebruik nemen van haar gerepareerde plaats van samenkomst en van veel waadom sedert het laatste 20 tal jaren, tegelijk vroeg zij van de broeders en zusters in den lande stoffelijke hulp tot delging van 'n nog resterende schuld, die uit de verbouwing voortvloeide. En hoewel onze lode om hulp nog geen postwisselregeen deed loksomen, toch werden we reeds verblijd door de eerste druppels.

Met hartelijken dank kunnen we de goede ontvangst berichten van de volgende giften: Geref. kerk te Oosterend (Fr.) f. 2.50, idem te Eijnaart c. a. f. 2, idem te Winterswijk f. 2.50, V. J. M. S. te Amst. f. 2, N. N. te Velp f. 1.

Het is nog slechts een begin, maar we hebben goeden moed. De gemeenschap der heiligen is een kracht, die bezieligden mild, en armen rijk maakt.

In veler oog lijkt een tekort van f. 300 als van geen betekenis. Wie zoo denkt, bedriegt zich hier. Want al beecht er in schier alle gezinnen stoffelijke welvaart, lieden van geld zijn onder ons niet, terwijl de kleine gemeente boven mate heeft te offeren voor het kerkelijk leven. Loopt ons jaatlijck budget over f. 700, het getal zielen komt nog niet tot het getal 70. Per hoofd moet er alzoó alleen voor den kerke dienst f. 10 per jaar worden opgebracht. Een hoog bedrag. Meer kan van de kleine gemeente niet gevergd worden.

Daarom komen we nu voor den buitengewonen nood, waarin we op dit oogenblik verkeeren, de hulp inroepen — en we doen 't met vrijmoedigheid — zoewel van de kerkeraden, die nog geen gave zonden, als van de broeders en zusters in het vaderland. Dit verzoek wordt ondersteund door de classis Edam en den Welserw. heer Ds. A. T. van Dijken te Overtoom, oud-consulent.

Zou een zwakke kerk tevergeefs kunnen roepen om hulp? Velen zullen antwoorden: „neen, dat nooit!”

Zendit dit antwoord, broeders en zusters, in den vorm van een postwissel aan het adres van Ds. A. Schewitzer te Buiksloot.

Noord-Holland boven het II is nog niet verloren. Jaren lang was het één van de brandpunten van modernisme en ongelooft. Maar het Christelijk beginsel wint ook hier weer veld. De jongste Staten-verkiezing legde er getuigenis van af. Brachten we het in 1901 in ons district nog slechts tot 257 stemmen, dit jaar krom het stemmencijfer voor den candidaat der Chr. partijen tot 304, en waren we op 200 stemmen den zittenden liberalen candidaat op zij. De toekomst belooft ook hier veel goeds.

Stem zij ons deel, waar wij nog zwak zijn. Bijdrachp worde ons door velen bereid, en de Heere zegene de gevers.

Namens den kerkeraad der Geref. Kerk van Zunderdorp.
Ds. A. SCHEWITZER,
Procur.

Buiksloot, 22 Nov. 1904.

Kort Verslag van de Vergadering der classe Brielle, gehouden te Vlaardingen den 10 Nov. 11.

Namens de roepende Kerk van Oostvoorne wordt de vergadering door Ds. Kok op de gewone wijze geopend.

Uit de laatste vergadering blijkt, dat van de 21 kerken der classe er 18 weggertig vertegenwoordigd zijn. Zeet waarschijnlijk door het stormachtig weder zijn 3 kerken afwezig. Aan twee leden der gemeente wordt op verzoek toegestaan de vergadering als gast bij te wonen.

In het Moderamen nemen zitting D. D. Snaellengange als Praeses; Sieders als Assessor; Delfos als Scriba.

Ds. Meijzen, die als Dienaar des Woords van Vlaardingen voor de eerste maal in de vergadering der classe tegenwoordig is, wordt door den Praeses en woord van welkom toe- gesproken, wat door geve wordt beantwoord.

De notulen der vorige vergadering worden gelezen, en behoudens eene kleine opmerking, goedgekeurd.

Er wordt rapport uitgebracht van de verdaagde zitting der Prov. Syn. v. Zuid Holland, gehouden den 5 Oct. 11; naar aanleiding waarvan eenige inlichtingen worden gevergd en gegeven.

Van de gehouden kerksessie in de tingen Hellevoetsluis en Vlaardingen wordt verslag uitgebracht. Uit dit rapport blijkt, dat niettegenstaande veel zwakheden en gebreken, er reden was om den Heere te danken voor den zegen dien Hij de kerken verleende.

Deputaten voor de zending stellen den afgevaardigden ter hand een schets ter organisatie van den zendingarbeid in de verschillende kerken, na die vooraf te hebben gelezen en toegelicht.

Aan eene hulpbehoevende kerk wordt, met het oog op haren nood, vrijheid gegeven zich te wenden tot depp. voor de hulpbehoevende kerken met het verzoek om verhooging van subsidie.

De vraag of een kind, dat buiten echt is

geboren uit eene moeder tot de Herv. kerk behoorende, doch door een kinderloos echtpaar, beïjdelende leden der Geref. kerk, als kind is aangenomen, in de Geref. kerk mag worden geloopt, leidt tot velelei beschouwingen. Daar het oordeel der vergadering verre van eemparig is, wordt aan den betrokken Kerkeraad geviseerd, om, acht gevende op wat door onderscheidene broeders in deze zaak is gesproken, naar bevind van zaken te handelen.

Door de kerk van Oostvoorne wordt voorgesteld haar naam te veranderen in Tinte (bij Brielle), aangezien in Oostvoorne geen enkel lid der gemeente woont, en in Tinte schier allen; en er bovendien nog andere redenen zijn die daarvoor pleiten. Na bespreking wordt het voorstel aangenomen, en zal daarvan kennis worden gegeven aan de depp. voor de corresp. met de Hooge Overheid.

Omtrent de vraag of beperkte Zondagsdienst bij telegraaf of telefoon geacht moet worden als noodzakelijken arbeid, zijn de meeningen zeer uiteenloopend; waarom de vergadering oordeelt deze zaak aan de prudentie van den betrokken Kerkeraad te moeten overlaten.

Over het besluit van een der Kerken, om de collecte voor de Theol. school te Kampen niet meer te houden, spreekt de geheele vergadering haar afkeuring uit. Zoolang de Synode de School handhaaft, moet ook aan haar voor schrift om de „Eigen inrichting der Kerken” door collecten in stand te helpen houden, worden voldaan.

In een tuchtzaak wordt advies gegeven.

Een verzoek in zake vacaturdiensten wordt aan depp. af hoo ter hand gesteld.

De Friese circulaire, insake art. XIII DK. den kerkeraden toegezonden, wordt besproken, en den afgevaardigden geadviseerd de daarin gestelde vragen te beantwoorden, en hun de daarvoor noodige inlichtingen verschaft.

De Quacstor verrekent en int de gelden.

De Kerk van Oud-Beijerland wordt aange- wezen de vergadering der classe in Febr. 1905 bijeen te roepen.

De Vergadering wordt door Ds. Meijzen met dankgebed gesloten.

Namens de classe,
A. DELFOS, Art.

Buitenland.

Deutschland. Herdenking van den 400-jarigen geboortedag van Philipp van Hessen.

Den 13den November was het 400-jaren gebeden, dat de landgraaf Philipp de Grootmoedige van Hessen geboren werd. Dit werd in Hessen feestelijk herdacht. Het hoofdfest werd den 13den November te Marburg, de geboorteplaats van den landgraaf, gevierd. Marburg mag den vorst wel in dankbare herinnering houden, wijl hij de stichter is van de Universiteit diers stad.

Naar aanleiding van het gedenksteef zijn vele geschriften verschenen, waaronder één bijzonder de aandacht trekt. Het is eene verhandeling van den licentiaat Rockwell, welke handelt over den dubbelen echt of de bigamie van den landgraaf. Aan dit geschrift ontleenen wij het volgende:

Philipp van Hessen was op 19 jarigen leeftijd in den echt getreden met de 17 jarige Christine, dochter van hertog George van Saksen. Op 15-jarigen leeftijd sprak de vorst in een schrijven, dat Bucer aan Luther en Melanchthon zond, het uit, dat hij met zijne vrouw niet kon leven, en dat hij gedurende den tijd van zijn huwelijck geen drie weken haar getrouw geweest was. Door het leven in ontucht was zijn geweten zoo bezaard, dat hij niet het heilig Avondmaal des Heeren durfde gebruiken, al werd hij daartoe door de predikanten gedurig vermaand. Ook verklaarde hij geen kracht te hebben om de zonde der hoerrij te laten. Ten gevolge van zijn levenswandel, was zijn lichaam door een vreeselijke ziekte aangetast. En nu zocht de vorst zijn geweten tot rust te brengen en zijn lichaam te redden, door het aangaan van een tweede huwelijck. Philipp meende daartoe recht te hebben, omdat ook de aartsvaders van het Oude Testament meer dan één vrouw hadden, en de veelvrij voor gemeentelieden in het Nieuwe Testament niet uitdrukkelijk verboden was. Toen hij de 17 jarige Margaretha von der Sale leerde kennen, begeerde hij deze als zijn tweede vrouw en... Bucer, Luther en Melanchthon gaven een schriftelijk advies, waarbij zij het voornemen van den vorst goedgekeurd. Dit alles is den historici bekend. Doch niet bekend is het, dat het advies der reformatoren, door Melanchthon opgesteld, een bijna letterlijk afschrift is van een stuk, dat de landgraaf had opgesteld en aan Bucer had overhandigd. Dit stuk is door Rockwell in de staatsarchieven van Hessen gevonden. Dit stuk is acht bladzijden lang en bevat het volgende: God kan iemand van de wet om slechts éne vrouw te hebben, vriestelling geven; Hij heeft dit tegenover de aartsvaders gedaan en ook uitdrukkelijk in de Mozaische wet beschreven. Christus heeft wel bijkens Mathewus 19 den Christenen het onmogelijk gemaakt om de polygamie als een algemeene zaak toe te laten. Toch kunnen Christenen, bij wijze van uitzondering, b.v. wanneer het een maatschappelijke, een tweede vrouw, tijdens het leven van de eerste, nemen. Zij, die dit doen, zijn niet te veroordeelen. Daar de landgraaf zijn ontuchtige levenswijze niet kon nalaten, zoo mocht hij zich op de dispensatie Gods beroepen. Ten slotte wordt den landgraaf de raad gegeven, dat, wanneer hij er toe overgaet een tweede vrouw te nemen, hij er geheim zal houden, zoodat alleen eenige vertrouwden daarvan weten. De wereld moege zulk eene vrouw eene concubine noemen, dat was bij vorsten niets ongewoons; daarom behoefde men op gepraet geen acht te geven.

Aan Calvin komt de eere toe, dat hij deze redeemeering ontzond en aldus den eisch van Gods Woord gehandhaafd heeft, tegenover de afdwijing van mannen als Bucer, Luther en Melanchthon, waardoor vijf Hessische predikanten medegeleest werden.

De landgraaf betijdde aan Luther zijn dank door het zenden van een vat Rijwijn; toen hij hem later nog 200 gulden aanbod, weigerde Luther dit geschenk te aanvaarden; Luther's vrouw kreeg toch nog een cadeau. Aan Bucer werd 100 gulden voor reiskosten vergoed.

Men heeft zich wel eens er over verwonderd, dat de 33 jarige vrouw van den vorst hare toestemming tot deze handeling van haren man gegeven heeft. Zij had den graaf seven kinderen geschonken; de jongste was den 13den Februari geboren in hetzelfde jaar waarin zij hare toestemming voor de bigamie haars echtgenoots gaf. Maar men vergete niet, dat de edele, ongelukkige vrouw, voor de keuze stond om haar man zich aan vele vrouwen te zien

verslingeren of een tweede vrouw naast zich te dulden.

Opmerkelijk is het ook dat, volgens de onderzoekingen van Rockwell, de landgraaf zelf het ontwerp opstelde van de korte rede waarmede de bigamie door den predikaat Melander werd voltrokken, waarbij Melanchthon en Bucer en nog zes anderen aanwezig waren.

Laat ons er aan toevoegen dat hoe smartelijk de stap van den landgraaf voor zijn vrouw geweest moet zijn, de landgraaf zelf daarover nooit berwaard geweest is. Daarom is het te meer te betreuren geweest, dat de conscientie van den vorst niet door een man als Calvin werd voorgelicht. Het is wel te verstaan, dat de zaak van het protestantisme in Duitschland door het doen van den vorst onder medewerking van drie reformatoren, niet bevorderd is. Ook verbaast het ons niet, dat Melanchthon er zich door geworden is.

Frankrijk. Een adres aan de regering.

Men heeft in Gereformeerde kringen eene adresbeweging op touw gezet om, nu de regering op scheiding van kerk en staat aanstuurt, deze te doen plaats hebben onder de gunstigst mogelijke bepalingen. In dit adres wordt verklaard, dat men van Gereformeerde zijde de opheffing van het concoaact zal aanvarden onder voorwaarden: 1°, dat aan de kerken al hare gebouwen zonder enige beperking zullen gelaten worden; 2°, dat de kerken het recht hebben eene vereniging te vormen, die hare eigene organisatie en hare centrale kas voor het instandhouden van den eredienst heeft; 3°, dat alle ambtsdragers, die onder het concoaact benoemd werden, hun staatsactement levenslang zullen behouden.

Wij meenen dat die voorwaarden zullen verwojen worden. De Franische Radicaalen en Socialisten willen immers geen scheiding van Kerk en Staat om aan de Kerken hare vrijheid te geven, maar om deze te kunnen onderdrukken. Zij zullen daarom niet toelaten dat eene centrale organisatie gemaakt wordt, waardoor de kleinere, zwakke kerken steun kunnen ontvangen van de grotere en meer vermogende kerken. Wellicht zal men, bij wijze van overgangsmaatregel, den predikanten en pastoors een deel van hun tractement een tijdlang blijven nitbetalen; doch op levenslange uitbetaling van het volle tractement hebben zij niet te rekenen, zóóveel is wel van de ministerieele plannen uitgelekt. Ook vreezen wij, dat vele kerkegebouwen aan hunne bestemming zullen worden onttrokken; men zal ze voor nationaal eigendom verklaren, om ze te gebruiken voor vergaderingen van staatkundige aard, enz. enz.

Wanneer de Franche Gereformeerde Kerken door de scheiding van Kerk en Staat in het gedrang zullen komen, kunnen wij niet anders zeggen, dan dat zij maaien wat zij hebben gemaad.

WINCKEL.

Door Kinderen.

OOST EN WEST.
XXXIX.

KONING EN DIENAAR.

Wij hebben bij 't volgen van de vroolijke jachtpartij onzen vriend De Raye voor een wijk uit het oog verloren.

Toen het gezelschap in het dichtst der bosschen was gekomen, en 't onmogelijk bleek, het wilde zwijn op zijn spoor te volgen, was de graaf voor een oogenblik afgestegen. Hij had zelden gegaagd en in den laatsten tijd vooral had hij wel andere dingen te doen gehad, te meer wijl dit vermaak hem weinig aantrok. Trouwens, als de jacht looster uit vermaak geschiedt, zou ik haar niemand durven aanbieden.

Toen de graaf zich weder te paard wilde zetten, zag hij eensklaps vlak bij zich koning Willem. Hij groette eerbiedig; de koning antwoordde vriendelijk, en zijn paard even inhoudend, sprak hij bijna fluitstierend:

„Tot van avond, na den maaltijd. Ik verwacht u, en meteen reed Willem verder. Geen oogenblik waren, ook op de jacht, de staatszaken uit zijn gedachten.

De maaltijd was afgeloopen. Tegen zeven uur in den avond, werd De Raye, door een bediende geleid naar een vertrek op de bovenverdieping. Dit doorgaande kwamen ze aan een zeer lege deur, die op hun kloppen geopend werd zonder dat men iemand bespeurde.

De Raye stond in de kleine kamer van den prins, waar hij soms arbeide en vaak rustte. Op een rustbank in een hoek van het vertrek lag de man, die over twee rijken 't gezag voerde, nigestrekt, gestemd door kusena. Nu en dan rook hij aan een flesche, dat een sterke geur door heel de kamer verspreidde. Zijn geheele wezen teekende afmatting.

Toen de graaf binnenkwam knikte de koning hem toe, en gaf hem een tekenen zich naar te zetten. Met een veel betekenend gebaar wees de koning naar zijn hoofd; De Raye begreep alles.

„We hebben elkander in lang niet gezien,” sprak de koning met zachte stem; „doch aan gemeenschap heeft het allerminst ontbroken. Gij zijt een trouwe dienaar geweest, ook in de jaren dat we elkaar niet zagen. Ik heb geleerd uw verdiensten te waardeeren, ook elders dan op het slagveld.”

De Raye bong. Hij wist wel hoe de koning zijn trouw op prijs stelde. Eenige jaren geleden had hij zijn ontslag uit den dienst gekregen, zeer tegen Willem's zin, en de koning had persoonlijk hem betijdig hoe diep het hem grievele zulk een man als de graaf, voor zijn leger te moeten missen. Maar, zoo had de koning gezegd, ik kan niet anders. Het gaat honderden van uw hand- en geloofsgenoten niet beter. Hier in Engeland — 't gesprek had te Hamptoncourt bij Londen plaats — geloof men nu eenmaal, dat ik de Hollanders en de Hugenooten voorttrek. 't Is niet zoo, maar ik kan er weinig tegen doen. Intusschen al verliet ge het leger, niet mijn dienst. Ik hoop nog veel van uw diensten gebruik te maken.”

„Maar vóór alles, waarde heer graaf,” zoo vervolgde Willem nu, „hoe maakt gij het, en uw gezin, waar woont ge thans. Ik heb in lang niets ontrent dat al vernomen, en slechts uw brieven gelezen.”

De Raye deelde 't een en ander mee. Willem luisterde, ondanks zijn kwellende hoofdpijn blijkbare zeer opmerkzaam als een man die in een vriend belang stelt. Toen de Raye, die wel gezoerd had kort en zakelijk te zijn zwoeg, vroeg Willem eensklaps:

„En uw zoon, die aan de Kaap is. Hoe gaat het hem?”

„Niet voorspoedig,” sprak de graaf, verbaasd